

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Müslüman Arnavutluk'un haftalık bülteni Muştu'nun ondokuzuncu sayısı ile merhaba diyoruz.

İçinde bir insan ömrüne bedel olan Kadir gecesini barındıran Ramazan ayına ulaşmanın mutluluğunu paylaşıyor ve Ramazan ayının hepimiz için ilahi lütuflarla dolu bir ay olmasını diliyor, Muştu'ya Hasan Basri'nin Ramazan duası ile başlıyoruz.

Bültenimizde bu hafta Arnavutluk'taki mülteci Uygurlar hakkında hazırlanan bir yazının tercümesi yer almakta.

“Arnavutluk'ta Komünizm Sonrası Dinlerin Yayılması Ve Gelişmesi” ise yeni yazı dizimizi oluşturuyor.

‘Kosova’daki Osmanlı Eserleri’ konulu çalışma bu hafta da devam ediyor.

Çameria bölümünde bu hafta Erhan Türbedar tarafından hazırlanan ve Stratejik Analiz dergisinde yayımlanan “Tedirginlikten Dostluğa: Yunanistan – Arnavutluk İlişkileri” isimli çalışmaya yer veriyoruz.

Hepinize hayırlar dilerken gerek bülten çalışmamıza ve gerekse www.muslumanarnavutluk.com sitesine yönelik müspet – menfi görüşlerinizi info@muslumanarnavutluk.com elektronik posta adresine gönderebileceğinizi hatırlatmak istiyoruz.

Selam ile...

LUTJE NË MUAJIN RAMAZAN

O All-llah i madhëruar
Këtë muaj e shenjërueat,
Këtë muaj e bekuat
Kur'an-in shpjegues,
Mëshirues, shqarues,
Vulës së profetëve
Ja shpallët,
ja zbuluat...

O All-llah i madhëruar
Këtë muaj të bekuar
E caktuat për të agjëruar,
Për ta shtuar adhurimin,
Për ta fituar shpërblimin...

O All-llah i madhëruar
Dyert e mirësisë
Dyert e begatisë
I keni hapur
Në këtë muaj

Për shërbestarët Tuaj...

O All-llah i madhëruar
Në këtë muaj të bekuar
Të lutëm më dhuronit:
Një gjuhë që të përmend,
Një mendje që të përkujton,
Një zemër që të dashuron,
Një besim të vërtetë
Në të dërguarin Tënd,

Të lavdëruarin: Muhammed...

O All-llah i madhëruar,
Emri Yt qoftë i lavdëruar,
Që e bëre muajin Ramazan
Udhëzues, shërues, garues,
Që të fitojmë
Që të shpëtojmë...

(Imam Hasan El-Basri)

Përktheu nga anglishtja:
Mexhid YVEJSI, Gjakovë

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ① الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ② الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ ③ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ④ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ⑤ أَهْدِنَا
الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ⑥ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ
عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ⑦

Fatiha7 (çelja)

1. Me emrin e All-llahut, Mëshiruesit, Mëshirëbërësit!
2. Falënderimi i takon All-llahut, Zotit të botërave!
3. Mëshiruesit, Mëshirëbërësit!
4. Sunduesit të ditës së Gjykimit!
5. Ty të adhurojmë dhe prej Teje ndihmë kërkojmë!
6. Udhëzونا në rrugën e drejtë!
7. Në rrugën e atyre ndaj të cilëve ke bekimin, e jo në të atyre që je i hidhëruar,
dhe që kanë humbur!

Araf'taki Uygurlar: Guantanamo'dan Arnavutluk'a Giden Yol

Tiran'daki mülteciler kendilerinin de dâhil olduğu küresel satranç oyununu tam anlamıyla idrak etmiş değiller. Vakitlerinin çoğunu mülteci merkezinin yüksek briket duvarları arasında Kur'an okuyarak, Arnavutça çalışarak veya merkezdeki tek masaüstü bilgisayar için sıra bekleyerek geçiriyorlar. Ayrıca kendilerine, Guantanamo'daki pencereden seyrettikleri sahayı hatırlatmasından dolayı, merkezdeki futbol sahasından uzak duruyorlar.

The New York Times Gazetesinden Tim Golden, sahipsiz kalan Uygurların hikayesini yazdı

Tim Golden The New York Times Gazetesi ABD, Washington:

Aktar Kasım Basit, Küba'daki Guantanamo Körfezi'nde esir olarak geçirdiği dört yıl için değil, kendini esir tutanların, sözde özür dileyip, arkasından bu kötü Balkan şehrine, Arnavutluk'un başkenti Tiran'a sürüp burada sürgün hayatı yaşatmalarına kızıyor. Köken olarak Çin'in Batısında yaşayan Uygur Müslümanları'ndan olan bu esirlerin Küba'daki esaretleri, ABD'ye tehdit arz etmedikleri anlaşıldıktan sonra kaldırılıyor. Onlar şimdi bir yılı aşkın süredir silahlı gardiyanların koruması altında, Tiran varoşlarında kurulmuş sefil durumdaki hükümet mülteci merkezinde yaşamlarını sürdürüyorlar. Dediklerine göre, mülteci merkezlerinden kurtulmaları için iş sahibi olmaları, iş sahibi olmaları için ise Arnavutçayı öğrenmeleri gerektiği söylenmiş. Şu an

için makarna ve pirinç ağırlıklı bedava yemeklerle ve çoğunluğunu aileleriyle kısa telefon görüşmelerine harcadıkları aylık verilen 67 dolarla hayatlarını sürdürmeye çalışıyorlar. Ancak bu insanların bazıları karısını ve çocuklarını tekrar görebilme umudunu çoktan kaybetmiş durumda. Basit, "Guantanamo'da çok acılar çektik, burada da çekmeye devam ediyoruz. Diğer tutsaklar ülkelerine dönebildiler, ama bizler öksüz gibiyiz, gidecek yerimiz dahi yok" şeklinde acısını dile getiriyor.

Kasım Basit ve buradaki dört arkadaşı, Çin Yönetimi'ne göre ayrılıkçı Uygurlar'ın yönetiminde olan Afganistan'ın küçük bir köyünde yaşamış olmalarından dolayı, Çin Komünist Hükümeti'nce hâlâ şüpheli terörist olarak görülüyorlar. Onlara sahip çıkan sadece Amerikan yanlısı Arnavutluk hükümeti olmuş. Ancak o günden bu yana Arnavutluk resmi yetkilileri, daha başka bir imkân tanımaya güçleri yetmediğini dile getirip duruyorlar. Eski tutsaklar, daha da kötüsü olabileceğini biliyorlar. Guantanamo'da kalan 17 Uygur'dan en az 15'i daha aklanmış; ancak onları ne Arnavutluk ne de ABD'nin kabul etmeye niyeti yok. Amerikan diplomatlar, aklanmış esirlerle sığınma sağlaması için yüzden fazla ülkeye başvurduklarını söylüyorlar. Diğer yandan Amerikan diplomatları, bu kişileri kabul etmeleri için başvuru ülkelerin bazılarında Çinli yetkililerin uyarılarda bulunduğunu fark ettiklerini de dile getiriyorlar.

Amerika Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri John B. Bellinger, bu konuyla ilgili bir röportajında "ABD, Uygurlar'a tüm dünyada yeni yerleşim yerleri sağlamak için dört yıldır ileri derecede çaba sarf etti, ancak görüldüğü üzere yer bulmada başarısız olunması, uğraş gösterilmemesinden kaynaklanıyor" diyor.

Birçok Amerikalı yetkili Uygurların bu zor durumunu, Bush yönetiminin uygulamakta olduğu esaret programının bir parçası olarak görüyor. Bu durum aynı zamanda, ülke içi ve ülke dışından gelen eleştirilere karşılık Washington'un Guantanamo'daki tutsak nüfusunu azaltmak için uğraşırken ne derece

zorluklarla karşılaştığı konusunda da bir bakış açısı sunuyor.

Tiran'daki mülteciler kendilerinin de dâhil olduğu küresel satranç oyununu tam anlamıyla idrak etmiş değiller. Vakitlerinin çoğunu mülteci merkezinin yüksek briket duvarları arasında Kur'an okuyarak, Arnavutça çalışarak veya merkezdeki tek masaüstü bilgisayar için sıra bekleyerek geçiriyorlar. Ayrıca kendilerine, Guantanamo'daki pencereden seyrettikleri sahayı hatırlatmasından dolayı, merkezdeki futbol sahasından uzak duruyorlar. Mayıs'ın ortalarındayken bir sabah, beş Uygur, mülteci merkezinden izin alarak dışarı çıkmışlar. Otobüsle şehir merkezine gelen mülteciler Arnavut başbakanı Sali Berisha'nın ofisi önünde toplanmışlar. Başbakan'ın yardımcılarında biri başbakanın çok yoğun olduğunu fakat istekleriyle muhatap olacağı sözünü verdiğini belirtmiş. Mültecilerden Ebu Bekir Kasım o günle ilgili şu sözleri söylüyor: "Eğer verdiğin sözü yapmazsan, George Bush'a bize başka bir ülke bulması için yalvar" dedik.

Arnavutluk İçişleri Bakanlığı'nın mültecilerden sorumlu yetkilileri ise verdikleri söz üzerinde yorum yapmayı reddediyorlar. Guantanamo'ya düşen 22 Uygur, Amerikalıların Ekim 2001'de Afganistan / Tora Bora'yı bombalamaya başladığı anda, bu bölgeye yakın Doğu Afganistan'ın beyaz dağlarında kurulmuş küçük bir köyde yaşayan 30'dan fazla insanın bir kısmı. Tiran'daki beş Uygur, Çin'in uzak Batısında bulunan Doğu Türkistan olarak adlandırdıkları Şincan eyaletindeki yuvalarını, para kazanmak

ve Çin hükümetinin saldırılarından kurtulmak için geride bıraktıklarını söylüyorlar. Diğer Orta Asya devletleri üzerinden Afganistan'a geçen bu beş Uygur daha sonra nereye geçeceklerini düşünürken, Tora Bora yakınındaki bu küçük Uygur köyünde bedava yemek ve barınak sağlandığı haberini almış. Aralarında en küçükleri Eyüp Hacı Memet esaret altına alındığında 18 yaşındaymış. Eyüp Hacı Memet Avrupa'ya geçip oradan da ABD'ye uçarak bir okula kayıt yaptırmak gibi uçuk bir plan bile hazırlamış.

Uluslararası insan hakları grubu, Şincan'da bulunan yaklaşık dokuz milyon Uygur'a yaptıkları baskılardan ve zaman zaman yaşanan ayrılıkçı şiddetten dolayı Çinli yetkilileri suçluyor. Dışişleri bakanlığının Çin hakkında hazırladığı 2006 insan hakları raporunda; etnik ayrımcılığa, Müslümanların dini özgürlüklerinin elinden alınmasına, ayrılıkçı olduğu düşünülen kişilerin (çoğu sonraları idam edildi) işkencelere maruz kalmasına yer veriliyor. Pentagon yetkilileri Afganistan'daki Uygur köyünü Taliban'la bağlantılı ayrılıkçı bir eğitim kampı olarak nitelendiriyor. Eski esirlerin avukatları ise bu nitelendirme üzerinde aynı görüşte değiller. Arnavutluk'taki Uygurlar röportajlarda ise bu köyü Uygur özgürlükçü hareketinin gizli üyelerinin hakimiyeti altındaki ileri karakol mevki olduğunu belirtiyorlar. Bu köye gelenlere yapması için iş ve yemesi için fasulye veriliyor. Çoğuna kodadı veriliyor ve hayatlarında gördükleri tek silah tipi olan AK-47 saldırı tüfeğini nasıl kullanacaklarının eğitimi veriliyor. Amerikan İstihbarat yetkililerinden biri Guantanamo'da yatan bazı Uygurların daha kapsamlı eğitim aldığı bilgisini veriyor. Abdulmuhsin adındaki köyün lideri, mülteci Uygurların söylediğine göre, köye gelenlere Uygurların özgürlüğü için çalıştıkları sürece kendilerine katılabileceklerini aksi halde gitmekte serbest olduklarını söylüyor.

Beş Uygur mültecinin en büyüğü 38 yaşındaki Kasım, "Onun bir gruba mensup olup olmadığını bilmezdik, soru sormamıza izin verilmezdi" diyor. 2001

Ekimi'nin ortalarında Amerikan uçakları Uygur köyünü bombalıyor ve en az bir kişinin ölümü, kalanların ise Pakistan dağlarına doğru kaçmasıyla sonuçlanıyor. Oradaki köylüler Uygurlara barınak ve yiyecek sağlıyor ancak sonrasında onları yerel güvenlik güçlerine, güvenlik güçleri de Amerikan ordusuna teslim ediyor. 2002 Haziranı'na kadar, neredeyse bütün Uygurların Afganistan'daki askeri hapishanelerden Guantanamo'ya nakli gerçekleştiriliyor. Uygurlar tutsak edilmelerini şaşkıncı, derinden vuran ve bazen de saçma olarak yorumluyorlar. Aklandıktan sonra, çizgi film ve Harry Potter filmleri izleyebiliyorlarmış, ta ki Memet kendisini doktora götürmedikleri gerekçesiyle sinirlenmesi sonrasında televizyonu kırana kadar. Sonrasında Çin yapımı başka bir televizyon koymuşlar, o da bir hafta dayanmamış. Uygurlardan bazıları, Guantanamo'daki en kötü şeyin Eylül 2002'de bir grup Çinli güvenlik güçlerince sorgulanmaları olduğunu söylüyor. Kasım, "Çinlilerin Uygurlu mahkûmların bütün dosyalarını Amerikalılardan aldıklarını", kendilerine sürekli tehditler yağdırdıklarını ve Çin'e onlarla beraber gitmeleri konusunda yetkililere ısrar ettiklerini ancak reddedildiklerini ifade ediyor. Guantanamo'da çalışmış olan yetkililer, Amerikan istihbarat mensuplarının, Uygurların çoğunun gerçekten terörist bir tehlike arz edip etmedikleri konusunda çok geçmeden şüphe duymaya başladıklarını belirtiyorlar. 2003'ün sonlarına doğru, Washington'daki üst düzey güvenlik yetkilileri Uygurların çoğunu (14 kişi) tahliye edilmek üzere akladı. Pentagon'daki bazı yetkililer, Uygurları Çin'e geri gönderme fikrini savunmalarına ve Dışişleri Bakanlığı'nın Çin hükümetinden bu insanlara insanca davranılması konusunda teminat almasına rağmen üst düzey görevliler, Çin'in Uygur azınlığına daha önceleri nasıl davrandığını göz önünde bulundurarak onları göndermekten vaz geçmişler. Daha sonra Dışişleri Bakanlığı, Uygurları göndermek için Türkiye gibi Müslüman olan ve Almanya ve İsveç gibi küçük Uygur azınlıklarının bulunduğu ülkelere yöneliyorlar. Ancak, 2004 Eylül'ünde, 22 Uygur'un da içinde bulunduğu mahkûmların adaletli bir şekilde yargılanıp yargılanmadığını

belirlemek için Pentagon'un kurul oluşturmasıyla bu arama işlemine ara verildi. Çoğunun önceden aklanmasına rağmen, Pentagon, 6 Uygurun dışındaki tüm Uygurları düşman savaşçı olarak tanımlama kararına varıyor.

Kurula Uygur davalarını tekrar gözden geçirmesi söyleniyor; kurul bu kez sadece beşinin serbest bırakılması gerektiği kanaatine ulaşıyor. Daha sonraki yıllık gözden geçirmelerde kalan 17 Uygurun 15'i serbest bırakılıyor. Dışişleri Bakanlığı Uygurlara sığınma yeri bulma çabalarının kapsamını daha da genişleterek, küçük çapta Müslüman azınlığa sahip Afrika'daki Gabon Cumhuriyeti'ne niyetleniyor. Gabon'un uzun zamandır yönetimdeki Cumhurbaşkanı Omar Bongo, Uygurlara kapısının açık olduğunu belirtiyor. Ancak iki resmî yetkilinin söylediğine göre, Bongo mültecilere yeni yerleşim yeri sağlamak için verilecek maddi desteğe ek başka şeyler de istiyor. Bongo 26 Mayıs 2004'te henüz yeni görüşmesine rağmen, Beyaz Saray'da Bush'la tekrar görüşmeyi ve ülkesinin uluslararası borçlarında hükümetine destek sağlanmasını talep ediyor. Angola'dan İsveç'e, Avustralya'ya kadar birçok ülkeyle temasa geçtiklerini belirten Amerikalı diplomatlar, her temastan sonra Çinli meslektaşlarının gölgesini daha fazla hissetmeye başlıyorlar. Diplomatik konuları tartıştığımız, isminin verilmesini istemeyen bir hükümet yetkilisi "Çinliler arkamızdan sürekli geliyor, mali ve ticari ilişkilerinin bulunduğu çeşitli ülkelere korku veriyorlardı" diyor.

Washington Çin elçiliğinden bir sözcü, hükümetinin Uygurlar konusunda gösterdiği diplomatik çabaların tartışılmasına bile gerek duyulmadığını belirtiyor. Ancak elçilik verdiği bir demeçte, Guantanamo'daki Uygurları "Uluslararası terörist oluşumun bir parçası olan Doğu Türkistan terörist güçlerinin şüphelileri" olarak tasvir ediyor. Çin hükümeti Uygurların adalet karşısına çıkarılmaları gerektiğini belirtiyor.

Arnavut yetkililer ise, Çin'in Arnavutluk elçisinin Başbakan Berisha ile, Uygurların kendilerine iade edilmesi hususunda en az üç kere görüşme gerçekleştirdiği bilgisini veriyorlar. O zamandan beri Arnavutluk Washington'a daha fazla Uygur'u kabul etmesinin mümkün olmadığını yineliyor. Bu konuda, Arnavutluk dışişleri bakanı Lulzim Basha röportajın birinde "Biz elimizden geleni yaptık" diyor. Amerikalı yetkililer Çin'in, uluslararası insan hakları gruplarına ek olarak Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı üst düzey yetkililerinin, Uygurlar konusunda başvuru yaptığı Almanya'da da etkinlik gösterdiğini belirtiyorlar. Uygurların bazılarının ve diğer Guantanamo eski mahkûmların kabul edilmeleri için Avrupa hükümetlerinde lobi faaliyetleri yürüten İnsan Hakları İzleme Komitesi murahhas üyesi Kenneth Roth, "Karşılaştığımız problemlerden biri, insanların; 'ABD neden bu insanlardan birini veya birkaçını almıyor?' sorusunu sormaları" diyor.

Amerikalı yetkililer bunu, kendilerinin de zamanında düşündüklerini, fakat terörist bir gruba bağlı olmaları ve terörizmle bağlantısı olan bir gruptan askeri eğitim aldıkları için Uygurları kabul etmenin mümkün olmadığını belirtiyorlar. İç Güvenlik Bakanlığı sözkonusu tipte bireylerin Göçmenlik ve Vatandaşlık Sözleşmesi uyarınca ABD'ye girmemesi gerektiğini savunduğu için bu düşünce uygulamaya geçirilemedi.

Amerikalı yetkililer, Arnavutluk hükümetini mültecileri kabul etmesinden dolayı cömertçe tazmin ettiklerini söylediler de, Tiran'daki Amerikalı diplomatların beş Uygur ve Mısırlı,

Cezayirli, Özbek olan diğer üç mültecinin akıbetinin ne olacağına pek dikkat göstermedikleri ortada.

Bu konuları tartışma izni olmaması dolayısıyla isminin verilmesini istemeyen Amerikalı bir yetkili, "Onlarla hiç iletişime geçmedik. Onları gözlemlemiyoruz. Bizim vatandaşımız değiller ki... İlgilenmemiz için bir sebep yok" diyor. Yetkili, Arnavut hükümetinin sığınmacıların yerleşiminde gösterdiği eksiklikleri ise rutin bürokratik sorunlara bağlıyor.

Arnavutluk'taki mülteci programını finanse ve organize etmede yardımcı olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tiran temsilcisi, yerleştirmenin yavaş adımlarla gerçekleşmesinden hoşnutsuz görünüyor. Yetkili Hüseyin Kheradmand, "Arnavut hükümeti bu insanlara sığınak sağlama sözü verdi. Beş bin veya altı bin kişiden bahsetmiyoruz, sadece sekiz kişi..." diyerek memnuniyetsizliğini dile getiriyor.

Mültecilerin kendileri çıkış yolları bulmaya çabalıyor. Bekâr olan tek Uygur Memet evlenmek için genç bir Arnavut Müslüman kadını bulmuş, fakat mülteci merkezinin dışına çıkmasına izin verilmeyince işleri alt üst olmuş. Diğerleri ise "Çin'den belki de hiç ayrılamayacak olan ailelerine duydukları özlem" ve "bir gün tekrar her şeye yeniden başlayabilecekleri umudu" arasında kalmış durumda.

Arnavut yetkililerinin verdiği hadsiz yardım sözlerinin ardından, geçen yılın sonunda mülteciler başka bir ülkeye gönderilme talebinde bulundular fakat güvenli bir ülkede bulunmaları dolayısıyla başka bir ülkeye Birleşmiş Milletlerin göç ettiremeyeceği kendilerine söylendi. Zaten başka bir ülkenin alması da mümkün değildi. En son olarak, Küba'da sık sık kullandıkları protesto yöntemi olan açlık grevine gitmeyi düşünüyorlar. "Dört buçuk yılın ardından, Guantanamo'dan kurtulduğumuzu düşünmüştük, ancak hâla onun gölgesi altında yaşıyoruz." diyen Kasım sözlerine şöyle son veriyor: "Bazen düşünüyorum da burada kalmaktansa kendi toprağımızda can vermek daha güzel..." (The New York Times-10 Haziran 2007, Çeviri: Adam-Ekotek Vakfı)

ÇAMERIA GÜNLERİ YAKLAŞIYOR
27 Haziran Çameria Soykırım Günü

Tedirginlikten Dostluğa :
YUNANİSTAN-ARNAVUTLUK
İLİŞKİLERİ

Erhan TÜRBEDAR
ASAM Balkan Uzmanı
eturbedar@asam.org.tr

Bu makale Strateji Analiz dergisinin
Kasım 2007 sayısında yayımlanmıştır.

Yunanistan-Arnavutluk ilişkileri, inişli çıkışlı bir seyir izlemiş fakat genel olarak gerginliklerle dolu olan ve düşmanlığın ağır bastığı bir çizgide seyretmiştir. Arnavutluk'un güneyinde yoğun olarak yaşayan Yunan azınlık ile ekonomik nedenlerle Yunanistan'a sığınan Arnavut göçmenler, ikili ilişkilerdeki anlaşmazlığın temel kaynağı olmuştur. Yunanistan'ın, Arnavutluk'un güneyindeki "Kuzey Epir" bölgesini kendisine bağlamayı hedefleyen tarihi planı, Arnavut yöneticilerin genel olarak Yunan azınlığa şüphe ile yaklaşmalarına neden olmuştur.

1997-2005 döneminde Arnavutluk'u Sosyalist Parti'nin liderliğindeki hükümetlerin yönetmiş olması, Yunanistan ile olan ilişkilerde hızlı bir düzelmeye yaşanmasına yol açmıştır. 2005'ten beri Arnavutluk'ta iktidarda bulunan Demokratik Parti'nin liderliğindeki yönetim de, en azından Yunanistan bakımından hassasiyet yaratabilecek konularda temkinli bir politika izlemeye çalışmaktadır. İki ülke

arasındaki ilişkilerin önemli ölçüde düzeltilmiş olmasına karşın, hem Atina, hem de Arnavutluk açısından bazı hassasiyetler devam etmektedir.

Bu makalede, tarihsel perspektif içinde Yunanistan- Arnavutluk ilişkileri değerlendirilecek ve günümüze kadar devam eden sorunlar üzerinde durulacaktır. Bunun yanında, iki ülke arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde Türkiye'nin nasıl bir etkide bulunduğu da bakılacaktır.

1913-1991: Soğukluk Dönemi

Arnavut liderler 28 Kasım 1912 yılında bir araya gelerek Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Bağımsızlık, uluslar arası topluluk tarafından 1913'te tanınmış ancak, 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı ile Arnavutluk komşu devletler tarafından işgal edilmiştir. Bu komşulardan Yunanistan, Korçë ve Gjirokastër kentlerinin de dâhil olduğu güney Arnavutluk'u işgal etmiştir. Nisan 1916'da Yunanlıların aldığı tek taraflı bir karar ile Arnavutluk'un güneyi Yunanistan'ın bir parçası olarak ilan edilmiştir. Bu dönemde Arnavutluk, yedi değişik ülkenin orduları tarafından işgal edilmiş ve parçalanmış bir durumdaydı. Kasım 1921'e kadar statüko devam etmiş ve bu tarihte Arnavutluk yabancı güçlerden kurtularak nihayet toprak bütünlüğüne sahip çıkabilmiştir. Ardından, Arnavutluk'ta devlet kurumlarının inşasında önemli adımların atıldığı ve iktidar mücadelesinin başladığı yeni bir döneme girilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda hem Arnavutluk hem de Yunanistan ilk olarak İtalya'nın işgaline uğramıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bir bakıma İtalya'nın hamiliği altında kalan Arnavutluk'tan farklı olarak Yunanlılar ülkelerini işgal etmeye çalışan İtalyanlara ciddi biçimde karşı koymuşlardır. Ancak Yunanistan'ın direnişi fazla sürmemiş ve ülke 1941'de İtalyanlar, Almanlar ve Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir. İtalyan birliklerinin yanında Arnavut garnizonları da Yunanistan'a girmiştir. Bu tarihî olaydan da anlaşıldığı gibi, işgalci İtalyan tehlikesi Arnavutluk ile Yunanistan'ı işbirliğine itmemiştir. Bunun başlıca nedeni, Atina'nın Arnavutluk'un güneyini kendisine bağlama fikrinden vazgeçmemiş olmasıdır.²

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Yunanistan-Arnavutluk ilişkilerine bakıldığında, iki ülke arasındaki savaş durumunun uzun süre devam ettiği ve ilişkilerin düşük seviyede seyrettiği görülmektedir. Arnavutluk'un güneyindeki Yunan azınlık, temel anlaşmazlık konusunu teşkil etmiştir.

Epir bölgesinin Yunanlıların tarihî bir bölgesi olduğu gerekçesinden yola çıkan Yunan kaynaklarına göre, Arnavutluk'un güneyinde, Yunanistan ile sınırdaş olan ve Yunanlıların "*Vorio Epirus*" (Kuzey Epir) olarak adlandırdıkları bölgede yaşayan Yunan azınlık, bölgenin en eski yerlisidir. Diğer taraftan, Arnavut kaynakları, buranın tarihî yerlilerinin Arnavutlar olduğunu belirtmekte, bölgedeki Yunanlıların ise Osmanlı Devleti tarafından işgücü olarak getirildiklerini iddia etmektedir.³ 1989 yılında yapılmış bir nüfus sayımına göre, Yunan azınlığın Arnavutluk'taki sayısı yaklaşık 60 bin, 2001'deki bir nüfus sayımına göre ise 36 bin civarındadır. Bazı Yunan kaynakları ise bu sayıyı çok daha yüksek gösterme eğilimindedir.

Yunan yazarlara göre, Enver Hoca dönemi boyunca, Arnavutluk'taki Yunan azınlığa karşı asimilasyon politikaları uygulanmıştır.⁴ Ancak, bu kısmen gerçektir. Çünkü, söz konusu azınlığın Yunanistan'a zorla göç ettirilmesine yönelik herhangi bir girişim, Yunanistan için "savaş sebebi" sayılacaktı.⁵ Enver Hoca'nın Arnavutluk'un güneyinde, Yunan azınlığının yaşadığı bölgelerin tamamını kapsamayacak bir şekilde bir "azınlık bölgesi" ilan ettiği ve sadece bu bölgede yaşayan Yunanlılara azınlık hakkı tanıdığı belirtilmektedir. Komünizm döneminde Yunan azınlık sadece ilkököl dördüncü sınıfa kadar Yunanca eğitim görebilmekteydi. Yalnızca Gjirokastër kentinde Yunan azınlık okulları için öğretmen yetiştiren bir kolejlin bulunduğuna dikkat çekilmektedir.⁶ Enver Hoca'nın 1967'de açık olarak din yasağı getirmesinin ardından, Yunan azınlık da dinî özgürlüğünü yitirmiştir. 1960'lı yıllar boyunca iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi yolunda bazı küçük gelişmeler olmuş ve nihayet Mayıs 1971'de imzalanan bir ticaret anlaşması sayesinde diplomatik ilişkiler yeniden kurulmuştur.⁷ İki ülke arasındaki sınır kapıları ise 1985'te, 45 yıllık bir aradan sonra nihayet açılabilmiştir. Arnavutluk'taki Yunan azınlığın durumuna olumlu yansiyabileceği ümidiyle, Yunanistan, Arnavutluk'a karşı 1940'ta ilan ettiği savaş durumuna Ağustos 1987'de son verme kararı almıştır. Ancak, Arnavutluk'tan herhangi bir karşılık alınmayınca iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden kopma noktasına gelmiştir. 1987'de savaş durumuna son verilmiş olsa da, Yunanistan Parlamentosu, Savaş Durumu Yasası'nın kaldırılması için gereken oylamayı halen yapmamıştır.

1991-1995: Gergin İlişkiler Dönemi

Komünist rejimin sona ermesinin ardından, Arnavutluk'taki Yunan azınlık diğer Arnavutluk vatandaşları gibi daha rahat nefes almaya başlamış ve çok partili

sisteme geçilmesiyle Şubat 1991'de Yunan azınlığın haklarını savunacak olan *Omonia* isimli bir parti kurulmuştur. Mart 1991'deki seçimlere katılan *Omonia*, Arnavutluk Parlamentosu'na beş üyesini sokmayı başarmıştır. Bunun dışında, Arnavutluk'taki rejim değişikliğinin bir sonucu olarak, ülkedeki Yunan azınlığın artık anavatan Yunanistan'ı ziyaret etmesine izin verilmeye başlanmış ve dinî özgürlükleri geri gelmiştir. Bütün bunlar Yunanistan-Arnavutluk ilişkilerinin düzelmesi için kapıyı aralamıştır. Ancak, Arnavutluk'un güneyini Yunanistan sınırları içinde gösteren haritaları dağıtan Yunan papaz Chrysostomos Maidonis, Yunan azınlığı Yunanistan ile birleşmeye teşvik ettiği gerekçesiyle Arnavutluk Hükümeti tarafından sınır dışı edilince, Haziran 1993 tarihinden itibaren iki ülke ilişkilerindeki gerginlik yeniden artmıştır. Yunanistan misilleme olarak, ülkede yasadışı yollarla barınan yaklaşık 2.500 Arnavut'u Kasım 1993'te sınır dışı etmiştir.⁸

Dönemin Yunanistan Başbakanı Konstantinos Mitsotakis, Temmuz 1993'te Arnavutluk'taki Yunan azınlık için, Kosova Arnavutlarıyla eşit düzeyde hak talep edince, Yunanistan ve Arnavutluk arasındaki ilişkiler daha da bozulmuştur. Aynı dönemde *Omonia* liderlerinin özerklik ile ilgili taleplerini açık bir şekilde gündeme getirmiş olması,⁹ dönemin Arnavutluk Cumhurbaşkanı Sali Berişa'yı Yunan azınlığa karşı daha az toleranslı olmaya itmıştır. Yunan azınlık bunun sonucu olarak daha da radikalleşmiş ve Yunanistan'ın Arnavutluk'a uluslararası alanda baskı yaparak içişlerine karışmasına vesile olmuştur. İlişkilerin gerginleştiği bu dönemde ilk silahlı çatışma meydana gelmiştir. Nisan 1994'te, Yunan askerî üniformalarını taşıyan ve kendini Kuzey Epir Kurtuluş Cephesi (MAVI) olarak adlandıran aşırı milliyetçi Yunan militan grubun, Arnavutluk'un Gjirokastër kentindeki bir askerî kışlaya saldırması

sonucu iki Arnavut askerinin öldüğü bildirilmiştir.¹⁰

Omonia yöneticilerinden beşinin Ağustos 1994'te bölücülüğü teşvik etme ve casusluk yapma suçundan tutuklanmasıyla, Yunanistan tekrar karşı atağa geçmiş ve ülkede barınan Arnavutluk göçmenlerinden yaklaşık 70 binini sınır dışı etmiştir.¹¹ Aslında Yunanistan bu tür eylemlerle, Berişa'yı köşeye sıkıştırıp halk nezdindeki popülaritesini zayıflatmayı hedeflemekteydi. Nitekim Yunanistan'ın uluslar arası alanda da Berişa karşıtı propaganda yaptığı bilinmektedir. Bunun dışında, Yunanistan Avrupa Birliği'nin (AB) Arnavutluk'a yönelik yardımlarını bloke etme tehdidini de bir koz olarak sürekli Berişa'ya önüne çıkarmıştır.¹²

Tutuklu *Omonia* liderleri için Şubat 1995'te af ilan edilmesiyle, iki ülke arası ilişkilerde yumuşama belirmiş ve Mart 1995'te dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Karolos Papoulias'ın Tiran'ı ziyaret etmesi ile ilişkiler tekrar düzelmeye başlamıştır. Bu ziyarette Arnavutluk tarafı, kendi topraklarındaki Yunan azınlığın durumunu düzeltereğini taahhüt etmiş¹³ ve bunun gereği olarak Yunan azınlığın kendi dilinde eğitim görme imkanlarını iyileştirmiştir. Ardından da, Arnavutluk'u ziyaret eden ilk Yunanistan Cumhurbaşkanı sıfatıyla Kostis Stephanopoulos 1996'da Tiran'da meslekdaşı Berişa ile İşbirliği ve Dostluk Anlaşması imzalamıştır.

ARNAVUTLUK'TA KOMÜNİZM SONRASI DİNLERİN YAYILMASI VE GELİŞMESİ

A- Arnavutluk'ta Din

Her medeniyetin oluşmasında en önemli unsurlarından birisi de muhakkak ki; din unsurudur. Tarihin tanıdığı en eski insan topluluklarından kalan çizimler, heykeller bulunmaktadır ki, o insanlar tarihin en önemli safhalarını yansıtmaktadır. Halen de bu dini kültürlerinin izlerine rastlanılmaktadır. İlkel insan, tanık olduğu birçok tabii olayları çözme kabiliyetinden yoksun olduğu için onları tanımadığı, bilmediği bir nispet ediyordu. Çünkü insan zayıf bir varlık olduğu için belli zorluklara karşı kendini aciz hissedip daha üstün, kusursuz bir varlığa inanma ve ona teslim olma ihtiyacını duymaktadır. Din açısından da bu konuyu ele alacak olursak Allah'ın dünyaya gönderdiği ilk insan Hz. Âdem'dir ki; o hem ilk insan hem de ilk peygamberdir. Çağdaş arkeolojinin ve etnolojinin varmış olduğu sonuçlara göre insanoğlunun ilk dini "Tektanrılıktı", "çok tanrılık" ise sonradan ortaya çıkan bir sürecin ürünüdür.¹

¹ Scognamillo, Giovanni, *Medeniyetler Çatışmasında Batının İnanç Temelleri*, Karakutu yay, İstanbul 2002, s, 26

Arnavut topraklarında da din izlerine rastlamamak neredeyse imkânsızdır. İnsanların bu topraklarda yaşamaya başlamasından günümüze kadar din unsuru çok önemli bir yer teşkil etmiştir. Arnavut toplumunun dine bu kadar bağlanmasının bir sebebi bu toplumun çok eski ve köklü bir toplum olması ve bu coğrafyanın asırlar boyunca önemli medeniyetlerin bir parçası olmasıdır. Bunun için de böyle bir toplumda din olgusu çok önemlidir. Arkeoloji çalışmalarından da bu sonucu çıkarmak mümkündür. Ayrıca Hıristiyanlığın ve İslâm'ın yayılışı Arnavutluk'ta çok kısa bir zaman aralığında olmuştur. Arnavutluk'un ve Arnavut milletinin dini sahiplenmesi ve ona bağlanmasının önemli bir delili de Balkan ülkelerinden olan Arnavutluk'un Osmanlıdan ayrılan en son ülke olmasıdır.

Zengin kültürü ve köklü bir tarihe sahip olmasından dolayı Arnavutluk farklı dinlerin birlikte yaşamasını mümkün kılmıştır. Dünyada "terör", "dinler arası çatışma", "medeniyetler çatışması" gibi konular tartışmakta iken Arnavutlukta dinler beraber yaşanıyor ve Arnavut halkı da bu birlikteliğe sahip çıkmaktadır.

Çünkü insan inançla doğmuştur, daha doğrusu insan, psikolojik bir sürecin sonunda inanç meselesiyle karşılaşmıştır.² Arnavutluk'ta da din her zaman insanların hayatında en üst mertebede yerini almaktadır.

Arnavutluk'un konumunu göz önünde bulunduracak olursak bu coğrafya birçok medeniyetin, imparatorluğun, savaşların, yağmaların, siyasi mücadelelerin zemini olmuştur. Belki de bugün Arnavutluk'un var olmasının en büyük etkeni de din kimliğinin olmasıdır. Bunu Roman-Helen saldırılarından, Slavların buralara gelmelerinden, Osmanlı döneminden, balkan savaşlarından,

² Scognamillo, a.g.e, s, 20

komünizm belasından Bugün yine ayakta olmasından açıklayabiliriz ve burada tek korunan dini kimliktir. Şimdi de safhalar şeklinde Arnavutlukta din hayatını ele alalım:

1- Paganizm

İnanç konusunda da diğer Avrupa halkları gibi eski Arnavutların dini, yani İliya'luların dini Paganizm idi. Araştırmalardan bildiğimiz kadarıyla M.Ö Avrupa halkların dini çoktanrıcılık olarak kabul edilmektedir. Ünlü Roma tarihçisi Herodot bu hususta şunları söyler: “İliyalılarda, tanrılara her şeyi kurban etmek adeta bir adet halindedir. Ve tanrılarına isim koymazlardı. Onlar, genel olarak tanrı olarak sayarlar.” (Herodot M.Ö V. Yüzyıl).³ O zamanın tarihçilere göre; İliya çok gelişmiş bir memleket ve bu insanların dinini, kültürünü, askerliğini, gücünü anlatan o zamanın büyük tarihçilerden Herodot, Strabon, Aristoteles, Scymni, Demosten, Livi, Dion Kas vs. sayabiliriz. Bu dönemlerde şehirler gelişmişti ve en önemli şehirler olarak da; Scodra, Dyrrah, Bylis, Butrint, Apollonia (bugünkü sırasıyla İşkodra, Durres, Berat, Butrint, Apollonia şehirleri. Son iki antik bölge.) şehirlerinde yapılan kazılarda bu şehirlerin ekonomik, siyasal, kültürel ve dini açıdan çok geliştiğinin kalıntıları bulunmuştur.

³ Ministria e arsimit, *Historia e Popullit Shqiptar*, sht. Bot. Libri Shkollor, Prishtine 2002, s, 8

Hatta meşhur Roma tarihçisi Cicero'nun, eğitimini, o zamanki gelişmiş Apollonia şehrinde yaptığı da nakledilmektedir.

İliya'lılarda da paganizm dini hemen hemen tüm kabilelerde (küçük prenslik mahiyetinde) yaygındı ve insanlar tanrılara çok hürmet gösteriyorlardı, inançlarına da sıkıca bağlı idiler. Tarih boyunca savaşçı bir millet olarak bilinen İliyalılar savaş tanrısı, asker tanrısı, silah tanrısı gibi tanrıları vardı ve her savaştan önce onlara kurban sunar, dualar ederlerdi. Savaş tanrısının adı *Medaurus* idi ve insanlar onu at üzerinde duran, elinde mızrağı olan büyük bir insana benzetiyorlardı. Bir bakımdan bu en önemli tanrı olarak işlem görüyordu. Çünkü İliyalılar için savaş kutsal bir şey olarak algılanıyordu. Ormanlar ve hayvanların tanrıçası vardı. Ayrıca diğer ovalar ve hayvanların yine tanrıları vardı ve insanlar bunlara çok hürmet ederlerdi. Çünkü hayvancılık onların hayat kaynağıydı. Pınarların, derelerin, nehirlerin tanrısının adı *Hindus* idi. Tanrılar hürmetine heykeller yapar ve onlara kurbanlar sunarlardı.

Diğer çok önemli ve ilginç bir teori de meşhur Yunan tanrısı Zeus'un isminin aslında İliyalıların ataları tarafından konduğu iddiasıdır. Homer “*İliada*” eserinde Zeus'un “*Pellazg ve Dodonas*” olduğunu söylemektedir. Tarihçilerden de çok iyi bir şekilde bilinmektedir ki İliyalıların ataları Pellazg dedğimiz insanlardı⁴.

Genelde kurban olarak teke kullanıyorlardı. Ormanların tanrıçasının adı *Diana* idi. Diğer birçok tanrının adı olarak bilinmektedir ama ne için tapınıldığı bilinmemektedir.

⁴ Aref, Matieu, *Shqiperia, Historia e Pabesueshme e nje Populli Parahelen*, sh. bot. Plejad, Tiran 2007, s,109

Onların adlarından örnek verecek olursak: *İka, Futossika, Latra, Sentora, Armatus* vs. İliyalılarda keşiş yoktu, herkes tanrılara kurban sunabilirdi. Hayvanlardan başka insanları da kurban olarak sunarlardı.⁵ Onlar toprağa çok değer verirdi, atalarını da çok anar adeta tanrılar gibi saygı gösterir ve severlerdi⁶.

Diğer yaygın bir inanç da onların güneş'e tapmalarıydı, çember, kırılmış haç, spiral gibi şekillerle simgeleniyordu. Yılanı da taparlardı. Onu askerlerin koruyucusu olarak kabul ederlerdi. Sonradan da Yunan kültürün etkisiyle bazı Yunan tanrılarını İliya'lılar tarafından da tapılmaya başlandı. Bunlardan: *Zeus, Poseidon, Artemis* vs saymak mümkündür.⁷

Eski İliya ekonomik, kültürel manada çok gelişmiş bir toplum idi. Bunu heykellerden, paralardan görmek mümkündür. Yine bu zamanda çamuru işleyerek bir şeyler yapma sanatı çok gelişmişti. İliyalıların, tanrılarının heykellerinin yapımında en çok çamuru kullandıklarını tarihçiler nakletmektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi zamanın geçmesiyle İliyalılar bazı Yunan tanrılarını da benimsemişler ama bunlara İliya değerleri giydirip öyle almışlardır.⁸ Burada belirtmemiz gereken önemli bir husus da İliya denen bölgenin bugün Arnavutluk, Karadağ, Kosova, Sırbistan'ın belli bir kısmını, Bosna'yı ve Yunanistan'ın Kuzeyini oluşturmaktadır. Halen de İliya paganizminin izleri bu topraklarda bulunmaktadır.⁹

2- Hıristiyanlığın Arnavutluk'ta Yayılışı

Tarihçilere göre Hıristiyanlık Arnavut topraklarında daha I. asırda, Pavlusun dilinden, elçilerin (apostles) dilinden yayılmaya başladı. Bunun sebeplerinden birisi de Arnavutluk'un coğrafi olarak o zamanki Roma, Yunanistan ve Konstantinopol arasında bir köprü görevini yapmasıydı. Hatta Pavlusun Hıristiyanlığı yaymak için yaptığı ilk yolculuğu esnasında, Anadolu ve Balkanlara gelişinde Arnavutluk'un Apollonia şehrine uğradığı rivayet edilmektedir.¹⁰ Pavlus kendisi de M.S 57 yılında: "Kudüs'ten İliya'ya kadar, İsa Mesih'in adı olmadığı yerlerde onu yükseltmek için çabaladım..." diye söylemiştir.¹¹ Kutsal kitapta da onun yolculuk yaptığı beldelerinden biri de, İlyrucum beldesi olarak geçmektedir (Rom 15.18) ve yine İliyalıların meşhur bir şehri olan Apollonia (Elç 17:1) baplarında bahsedilmektedir.¹² Hatta bugün elimizde bulunan kaynaklara göre Dyrrah (Bugünkü Draç) şehrinin ilk piskoposunun adının Sezar olduğu ve bizzat Pavlus tarafından tayin edildiği nakledilir.¹³

Havariler dışında Arnavutlukta ilk Hıristiyan piskoposları da görev yapmışlardır. Bunlardan Dyrrah'ta Sezar piskopos M.S 70 yılında ve kutsal Asti'dir. Son olan Asti, M.S 116 yılında İmparator Trajanus tarafından öldürüldü. Hatta o zaman Romalı meşhur tarihçi Farlati'ye göre I.-II. asırlarda sadece Dyrrah'ta 70 Hıristiyan aile, kiliseler bulunmaktadır ve yine bu tarihçiye göre ilk Dyrrah Hıristiyan topluluğu Pavlus tarafından

⁵ Patsch, Karl, *İliret*, Sht. Bot. UEGEN, Tirane 2004 s, 53-56

⁶ Ministria e arsimit, a.g.e, s, 33

⁷ Ministria e arsimit, a.g.e, s, 33

⁸

<http://www.agimi.com/modules.php?name=News&file=article&sid=618>

⁹ [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+al0014\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+al0014))

¹⁰ Gündüz, Şinasi, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimari*, Ankara 2001, s, 66

¹¹ www.shqiperia.com/tr/besimet_fetare.php

¹² Kutsal Kitap, Romalılara, Derya Baskı, İstanbul 2003, s, 1370

¹³

<http://www.ortodoxalbania.org/Shqip/histori/BH%20Book1.htm>

oluşturulmuştur.¹⁴ Kutsal kitap da “resullerin işleri”, “Timoteos’a mektup” bölümleri Pavlusun Dalmaçya’ya, Makedonya’ya yolculuğunu anlatır ki o zaman Dalmaçya bir İlirya kabilesi veya prensliği idi.¹⁵

Roma, İmparatorluğun merkezi olduğu için insanlar, kervanlar, misyonerler yeni dini yaymak için Roma’ya gitmeye çalışırlar ve *Via Egnatia* denilen *Roma-Dyrrah-Selanik-Konstantinopol* yolunu kullanırlar.¹⁶ Bu yol hem kısa hem güvenli olmaktadır. “*Puglia (İtalya bölgesi) ve Brindisi (güney İtalya’da bir şehir) şehirlerinden bir gecede Draç’a geçilebilir ve oradan çok kolay bir şekilde Konstantinopol’a ulaşılmaktadır. Yol hem kısa hem de çok güvenlidir. Eski Roma’da antik çağlardan beri imparatorlar bu yolu takip ederlerdi. Bu yoldan, büyük orduların naklini imkânsız yapan uzun yollara başvurulmaz...*” diye o zamanın bir yolcusu yazmaktadır.¹⁷

Bildiğimiz gibi Hıristiyanlık, Roma imparatorluğunun resmi dini olarak IV. Yüzyılın başlarında imparator Konstantin döneminde kabul edilmiştir. Bazı tarihçilere göre de Hıristiyanlık İlirya’da, Arnavut asıllı Roma askerleri vasıtasıyla yayılmıştır. Bunlar yeni dinle seferlerde tanışmışlardır ve yeni dini benimseyip onu İlirya’ya insanlara anlatmışlardır.¹⁸

Yeni dinin izleri, tarihi belgeleri hariç, dini yapılar ve mimari eserler tarafından da desteklenmektedir. Bugün de birçok şehirde o zamandan kalma kiliseler ve binaların izleri bulunmaktadır.¹⁹

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki ilk asırlardan beri Hıristiyanlık İlirya’da çok hızlı bir şekilde yayılmıştır. Ve belli bir sistem dâhilinde Roma’ya bağlı olmuştur. Bir örnek verecek olursak da; belgelere göre VI. Asırda Roma Selanik Vikariat’ına (vilayet gibi ama dini manada) bağlı dokuz tane piskoposluk bırakılmıştı ve Dyrrah piskoposluğu büyüklük ve önem olarak bu dokuz piskoposluğun beşincisiydi.²⁰

a. İlk Asırlarda Yeni Dinin Yayılışı

Yeni din, şehirlerde hızlı bir şekilde yayıldı ve İlirya topraklarında belli bir sistem oluşturdu. En önemli şehirlerde metropolitler, diocez, piskoposlar şeklinde ayrıldı ve metropolitler ve büyük piskoposlar Ekümenik konsillerde yer alırlardı. Mesela Efes konsilinde de Arnavutlukta Durrës metropoliti Eukarit, yardımcıları Apollonia ve Bylis piskoposları ve İşkodra metropoliti katıldılar. Diğer önemli bir unsur da Roma imparatorlarından bazılarının Arnavut olması idi ki bu Arnavutların kendilerini Roma’ya daha yakın olmalarını simgeliyordu.

Arnavut asıllı Roma imparatoru I. Justinian Arnavutluğu Roma papalığına bağladı. İmparatorluğun ikiye ayrılmasıyla Arnavutluk Bizans kısmında kalmasına rağmen piskoposlar Bizans merkezi siyasetine karşı geldiler ve onların birçoğu resmi manada Bizans imparatorluğunda göründükleri halde yine batı Roma’ya bağlı kalmaya devam ediyorlardı.²¹ Bu asırlarda yeni dini benimseyen şehirler olarak da şunları sayabiliriz: Draç, Butrint, Onhezm (Saranda), Jerikoja, Vlora (Avlonia), Apollonia, Amantia, Bylis (Ballsh), Antipatrea (Berat), Skampis (Elbasan), Scodra (İşkodra), Albanopolis,

¹⁴ Nesimi, Qani, *Ortodoksizmi te Shqiptaret*, Tetove 2005, s, 67

¹⁵ Kutsal Kitap, Resullerin işleri, s, 1401

¹⁶ Ministria e Arsimit, a.g.e. s, 35

¹⁷ Ministria e Arsimit, a.g.e. s, 43

¹⁸ Nesimi, Qani, a.g.e, s, 66

¹⁹ Ministria e Arsimit, a.g.e. s, 38–39

²⁰

<http://www.wortodoxalbania.org/Shqip/histori/BH%20Book1.htm>

²¹ Ministria e Arsimit, a.g.e, s, 39

Lyhmid (Ohrid). M.S I-IV. asırlarında Arnavutlukta Hıristiyan dini en önemli şehirlerde çok yaygındı. Kiliseler, manastırlar yapıldı, yeni din çok etkindi. Hatta incilin ilk Latinceye (La Vugata) tercüme eden kişi de Arnavut asıllı Hieronymus olduğu anlatılmaktadır. Tüm Latin dünyasına bu eseri kazandırmıştır. Bu, Arnavutların yeni din olan Hıristiyanlığı ne ölçüde benimsediklerini açıklamaktadır.²² Tabi ki bu asırlarla ilgili birçok doküman bulmak mümkündür. Draç o zaman Adriyatik denizin en önemli limanı idi ve bir piskoposluk bölgesiydi. Ayrıca İşkodra Kuzey Arnavutluk'un, Berat, Vlora da güney taraflarının merkezleriydiler.

Yeni dini ülkenin her tarafında yayılmış olarak görmekteyiz. Ancak M.S 476 yılında Batı Roma imparatorluğun çökmesiyle buralarda kilise hâkimiyeti de zayıflamıştı. Bazı tarihçilere göre de batı ile doğunun ayrılmasında belki en önemli sebep bunlar arasında çıkan siyasi sorunlar sayılmaktadır. Batı Romanın Avrupa'da güçlenmesiyle birlikte doğuda da yayılmasını istiyordu ve burada ilk durak Arnavut toprakları ve kilisesi idi. Bunu önlemek için Bizans harekete geçti. Bu sebepten dolayı iki kilisenin arası daha da açılmaya başladı. Nitekim IX. Yüzyılda politik sebeplerinden hariç iki kilise arasında teolojik sahada da büyük ihtilaflar fark edilmekteydi ki; bu ayrılmaya yol açıyordu. Bu sadece pratik manada değil, ideolojik açıdan da ayrı düştüklerini gösteriyordu dünyaya.²³ VII. asra kadar Arnavutlukta dini yapılanma Roma'ya bağlı idi ve bunu en iyi şekilde kilisede kullanılan kelimelerin ve terimlerin çoğunun Latince'den alınış olması olayı göstermektedir. Bu terimler bugün de aynı şekilde kullanılmaktadır. Mesela Arnavutçada ayin, papaz, piskopos, kutsal, vaftiz gibi kelimelerin kökü Latince'dir.²⁴

²² http://www.shqiperia.com/tr/besimet_fetare.php

²³ Nesimi, Qani, a.g.e, s, 45-46

²⁴ http://www.shqiperia.com/tr/besimet_fetare.php

Aslında iki kilise arasında ayrılma M. 381 yılında İstanbul konsilinde başlamıştır. Temel konu da, kutsal ruhun baba ve oğuldan ayrı mı, yoksa aynı mı? Olduğu konusunda idi. Ayrıca M. 431 yılında Efes konsilinde tartışılan konu ise; Teotokos (Tanrı doğuran) ve bu konu hakkında iki kilisenin de ayrı görüşlerinden dolayı ayrılık zorunlu olmuştur.²⁵ Tabi bu durumda ister istemez İliyya, Bizans yönetimin altında olduğu için Ortodoksluğu benimsemek zorunda idi ve çoğunlu Ortodoksluğa geçti. Ancak dağlar bölgesi insanları, Mezheplerini değiştirmeyip yine Katolik kaldılar. Çünkü Ortodoks yönetimi onların yaşadığı bölgeye ulaşamazdı. Halen bugün de Arnavutluk dağlık bölgesinin Katolik mezhebine mensup olduğu gözlemlenebilir.²⁶

Diğer yandan da yukarıda belirttiğimiz gibi Kral III. Leon'nun Arnavut topraklarını Doğu kilisesine katmasıyla Arnavutlukta Ortodoks kilisesi, Kirillos ve Methodios tarafından 867-886 tarihlerinde kurulmuştur.²⁷

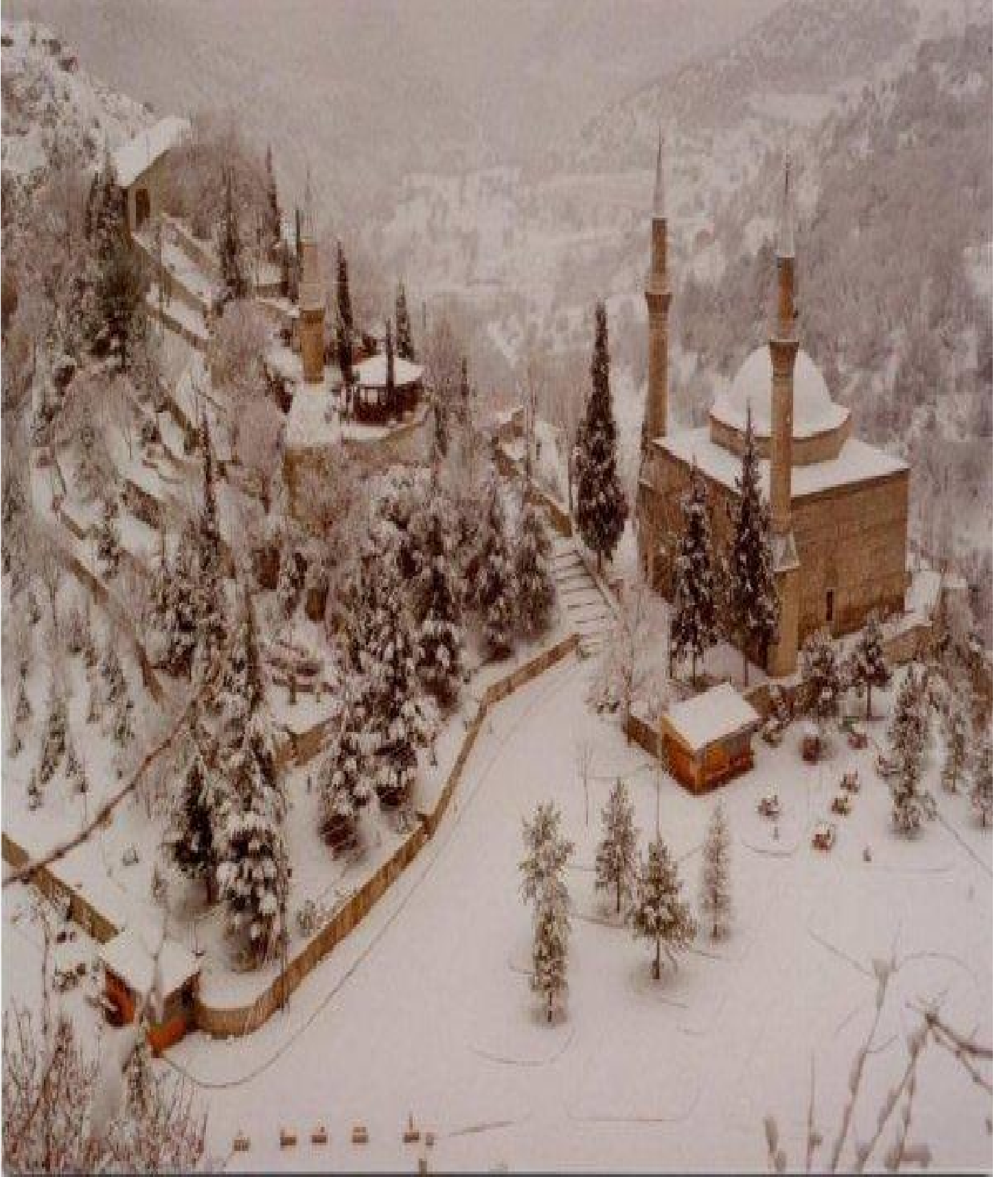

Berat Ortodoks Kilisesi

²⁵ M.Şahin, Sümeyra, *Türkiye'deki Patrikhaneler*, İlke yay., İstanbul 2003, s, 16

²⁶ [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+al0014\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+al0014))

²⁷ Benlisoy, Yorgo, Macar, Elçin, *Fener Patrikhanesi*, AYRAÇ yay, Ankara 1996, s, 17

**Orhangazi Cami ve Şeyh Edebali Türbesi /
Bilecik**

KOSOVA'DA VAR OLAN VE YOK OLAN OSMANLI ESERLERİ

Jaup İmer PASHAJ

5.Bölüm

KOSOVA'NIN DİNÎ ESERLERİ

TÜRBELER

A- PRİŞTİNE TÜRBELERİ

Osmanlıların gelişinden günümüze kadar Priştine'de kaç türbenin var olduğu kesin olarak bilinmemektedir; bu konuda yazılı bir evrak bulunmamaktadır.

1. Pirnaz Türbesi
2. Kuduz Baba Türbesi
3. Kadriye Türbesi
4. Mehmed Efendi türbesi
5. Kadiri Tekkesi Türbesi
6. Şeyh Salih Efendi Türbesi
7. Mula Danyal Efendi Türbesi
8. Hacı Ali Efendi Türbesi

Bu sayının bu kadar olduğuna inanmamak gerekir; biz bu sayının daha çok olduğuna inanmaktayız. Fakat zaman içinde çok sayıda Türbelerin yok olduğunu göz önünde bulundurursak, Priştine'de bu yok olma olayının daha hızlı bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Şimdi bu bilgi edindiğimiz 5 türbeden söz edeceğiz.

1- I. Sultan Murad Hüdavendigâr Türbesi

Üçüncü Osmanlı hükümdarı olan Sulatan Muradın Orhan Gazi, Nilüfer Hatundur. Türk tarihinde Murad Hüdavendigâr ve

Gazi Hünkar adları ile meşhur olmuştur. “Hüdavendigâr” unvanı amir, hükümdar anlamındadır ve Osmanlı padişahları içinde özellikle I Murad için kullanılmıştır. 10 Ağustos 1389 Salı günü Kosova ovasında yapılan savaşı Sultan I Murad Hüdavendigâr savaşı kazandı. Zaferden emin olan Sultan harp meydanında ölü ve yaralılar arasında dolaşırken Miloş Obiliq adında ki bir Sırp tarafından hançedildi, onun otuz yaşında bu şekilde öldürülmesi orduda derin bir üzüntü yaşanmıştır. Sultan Muradın cesedi Bursa da Çekirgede yaptırılmış olduğu türbesine gönderilerek defnedildi. İç organları ise olduğu yere gömüldü ve üzerine hala “Meşhedi Hüdavendigâr” adıyla anılan bir türbe inşa edildi, böylece Hüdavendigârın iki türbesi oldu. Kosovalılar, Evlad-ı Fatihanın torunları, tıpkı Bursa'da ki türbesi gibi bu türbeyi de korudular. Bu türbe Priştine'de bulunmaktadır; ve bu türbeyi de herkes ziyaret etmektedir²⁸.

2- Şeyh Salih Efendi Türbesi

Bugün hala mevcut olan ve ziyaret edilen bu Türbede de Şeyh Salih Efendi yatmaktadır.

Türbenin hiçbir mimari özelliği bulunmamasına karşın, onunla ilgili bir rivayet çok ilginçtir: “Bir gün Şeyh Salih tekkede dervişleriyle zikir yapıyormuş. Zikir esasında oğlu Mahmud'un, Sultan Murad Camii minaresinden kendini yere attığı haberi gelmiş. Dervişleriyle birlikte olay yerine giden şeyh, oğlunu yerde görünürken dualar okumaya başlamış, sonrada elinden tutarak onu hayata döndürmüş. Bu olaydan sonra Şeyh Salih'in kişiliği, halkın gözünde yücelmiş öldüğü zaman da mezarına bir türbe yapmışlardır”, diye rivayet edilmektedir.

²⁸ Çetin, Osman, “*Sultan I. Murad-ı Hüdevendigâr*” Sultan Murad Hüdevendigâr ve Balkanlarda Osmanlı Türk Medeniyeti İzleri, Osmangazi Belediyesi yay. Bursa, 2006, s. ts.

Kosova'daki insanlar bu türbeyi muradı için ziyaret ettikleri bilinmektedir²⁹.

3- Kuduz Baba Türbesi

Bugün mevcut olan bu türbe “Tavuk Bahçe” civarında bulunmaktadır. Zamanında güzel ahşap ile inşa edilen türbe, bir yangından sonra tamamıyla yanmıştır. Daha sonra türbe çok basit bir çatıyla örtülmüştür. Türbenin her çeşit hastalıklardan kısa zaman içinde çare bulunmasına şifalı olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden Priştine halkı bu türbeye “Tez Baba Türbesi” de der.

Priştine halkından bu türbeyle ilgili ilginç bir rivayet söylenmektedir. Zamanında Anadolu'da çok tanınmış bir aile yaşıyormuş. Bu ailenin 7 erkek çocuğu varmış. İslamiyet'in yayılması için savaşta şehit düşen çocuklardan, 6 sının Türkiye'nin çeşitli yerlerinde türbeler yapılmış. Yedincisinin de Priştine'de şehit düştüğü için onunda türbesi bu yerde yapılmıştır³⁰.

4- Kadriye Türbesi

Bu türbe bugün mevcut değildir. Zamanında türbe Priştine'nin Veluşa Mahallesinde bulunmaktadır. Eskiden kapalı olan türbe ev yapımı nedeniyle yıktırılmıştır. Bu türbede zamanında 3 kabrin var olduğu bilinmektedir³¹.

5- Kadiri Tekkesi Türbesi

Kadiri Tekkesi avlusunda yer alan türbe dörtgen şeklinde, tek katlı ve basit bir binadır. İki yönüyle caddeye uzanan türbenin her yüzünde birer olmak üzere, dört penceresi vardır ve çatısı kiremitle örtülüdür.

Türbenin içinde dört sanduka (kabir) bulunmaktadır. Sandukalardan birinin Şeyh Süleyman Efendiye, ikincisinin de zamanında Fatih Camii'nin II. imamı'na ait olduğu verilen bilgilere göre tespit edilmiştir; diğer iki sanduka hakkında bilgi yoktur³².

6- Piri Nazir Türbesi

Bu Türbede Priştine'de aynı adın taşıyan Piri Nazir Camii avlusunda yer almaktadır. Türbe içinde sadece bir lahit bulunmaktadır. Tüm lahit beyaz badanadır. Kabirde cami kurucusu piri Nazir Efendi'nin yattığına inanılmaktadır. Hasan Kaleşi, Piri Nazir'in Yavuz Sultan Selimin büyük veziri ve Kanuni Sultan Süleyman'ın birinci veziri olduğuna inanılmaktadır.

Bu Türbeyi hem Sırp lar hem de Müslümanlar ziyaret etmektedirler. Sırp ların burada mum yaktıklarını, daha eskilerde Romlar'ın da buraya gelip helva pişirdikleri bilinmektedir³³.

B- PRİZREN TÜRBELERİ

Bugüne kadar hiç araştırılmayan Prizren Türbeleri hakkında hiçbir yazılı kaynağın olmadığını bildirirken, sadece kimi türbeler için bazı kısmen yazılar yazılmamışsa da (Gazi Mehmed Paşa Türbesi) bunun yetersiz olduğunu vurgulamak gerekir.

Türbelerde önemli kişilerin mezarları, üzerinde inşa edilen ve mezarları muhafaza etmek için inşa edilen yapılar olduklarını göz önüne bulundurursak, sadece Prizren'de değil, diğer kentlerde ve köylerde de türbelerin çoğunun tekke bitişiğinde, cami avlularında, mahalle meydanlarında ve çoğunlukla kabristanlarda inşa edilmiştir. Prizren türbelerinin hiçbir mimari özeliği yoktur. Dolayısıyla, bu yörelerde mimari açısından Sultan Murad Türbesi hariç, çok önemli

²⁹ Vırmiça, a.g.e, I/263.

³⁰ Vırmiça, a.g.e, I/264.

³¹ Vırmiça, a.g.e, I/264.

³² Vırmiça, a.g.e, I/264.

³³ Vırmiça, a.g.e, I/265.

türbelere rastlanmaz. Genelde tüm türbeler çok bakımsız ve mütevacıdır. Buna rağmen bu türbelerle ilgili olan rivayetler, inançlar batıl itikatlar çok bağlıdır ve ilginçtir. Bu yüzden bu gün bu türbelerin her türlü ziyaretçileri vardır. Prizren’de genellikle türbelerin çoğu örtülü ve açıktır. Çoğu türbelerde sanduka şeklinde kabirlere rastlanmaktadır. Sadece bir kaçında lahit şekilleri de mevcuttur. Çok az sayının kitabesi vardır. Osmanlıların gelişinden günümüze kadar Prizren’de türbe sayısının kaç olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Çünkü çoğu yok olup ortadan kaybolmuştur. Araştırmalara göre Prizrende sadece 26 türbe vardır.

1- Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesi

Bu gün Prizrenin Maraş semtinde, Maksut Paşa Camii arkasında yer alan Şeyh Süleyman Acize Baba türbesi, önceleri bu yerde Sadi Tarikatı’na ait olan tekke türbesini oluşturmaktadır. Az yükseklikte bir yerde inşa edilen türbenin çok ilginç bir inşa tarzı vardır. Düz alanda inşa edilmediği için Bistriça deresine bakan tarafı daha yüksek olurken türbenin hisara bakan tarafı çok daha geniştir.

“Şeyh Süleyman Acize Baba İşkodra’ya bağlı Buşat köyünde doğmuştur. Rumeli’de Sadi Tarikatı’nın kurucusu ve yayıcısıdır. Yüksek tahsilini İstanbul’da bütünleyen Acize Baba, daha sonra Şamlı Şeyh İbrahim Ebul -vefa’dan özel eğitim alarak Hilafet name’ye sahip olmuştur”

İlkin Yakova’ya (Cakova) yerleşen Acize Baba, bu kasabada (1699-70) Sadi Tarikatı’na ait ilk tekkeyi inşa etmiştir. Bu tekke bu gün Yakova’da mevcuttur ve “Büyük Tekke” olarak anılmaktadır. Acize Baba daha sonra(1730 yıllarında) yetiştirmiş olduğu oğlu Danyal’ın üstün kerametlerini görünce Yakova’daki tekkeyi ona bırakıp Prizren’e yerleşmiştir. Kendisiyle oğlu Vehbi’yi de almıştır. Yakova’da Danyal oğluyla birlikte diğer oğlu Lütfüla’yı da bırakmıştır. Prizren’e

geldiğinde bu tarikata ait Maraş semtinde çok güzel bir tekke kurmuştur. Şeyh Süleyman Acize Baba 1747 yılında ölmüştür ve bu gün Sadi tarikatı’na ait tekke türbesinde gömülmüştür³⁴.

2- Mustafa Karabaş Türbesi

Mustafa karabaş efendi Türbesi Prizrenin Tuzsuz denilen semtinde bulunan eski Müslüman mezarlığında bulunmaktadır. Sekizgen taş kaide üstüne yükselen türbe kağır bir binadır. Yine seksizgen kasnak üstüne oturan çatı kiremitle örtülüdür. Mustafa Karabaş Baba’nın önceleri kardeşi Ömer Efendi’yle birlikte bu yörelere Horasan’dan geldikleri ve zamanında bugünkü Lalo Boğazı adıyla bilinen sokağa yerleşip yaşadıkları bilinmektedir.

Türbenin kuruluşuyla ilgili prizren halkı arasında hala güncel olan bir rivayet vardır. Aynı bu rivayeti Tahir Efendi’de “Menkabi”nda anlatmaktadır. Bu rivayete göre,Prizren kentini o zaman (1795yılı) Kara Mahmud Paşa idare ediyormuş.O dönemde Malta’da esir olan bir kasabalının rüyasına Mustafa Karabaş Efendi girmiş ve ona “Yattığım yerde rahat değilim, başımın üstünde devamlı demir dökülüyor, burada devamlı ötüş ve vuruşlar var.Senin vazifen, beni Prizren’de yattığım mezarda çıkarıp kent kabristanına taşımaktır” demiş.Hapisteki cezalı bunu hayretle karşılayıp, bunu nasıl yaparım,hapishaneden nasıl kaçarım diyerek karşı çıkmış.Sen gözlerini kapa, yola koyul ve ardına hiç dönmeden yoluna devam et. Bunu yerine getirmeye başladığın anda hiçbir engelle karşılaşmayacaksın, sana Allah yardımcı olacaktır, demiş ve rüyasından çıkmış. Mustafa Efendi’nin isteğini yerine getiren cezalı, kendini Prizren’de Malta Çeşmesi başındaki büyük kaya üzerinde bulmuş. Camiden çıkan insanlar onunla ilgilenince, başına geleni ve kendisine verilen görevi anlatmış. Belediyeden iki bekçi yanına

³⁴ Vırmiça, a.g.e, I/144.

verilmiş ve rüyasında tasvir edilen yere gelmişler. Çilingirici dükkanındaki örtüyü çekip altındaki toprağı kazıyarak ceset ortaya çıkmış.Başında kara bir nişan olduğu için ona Karabaş demişler.Cesedi bir tabuta koymuşlar ve cezalının rüyasında bildirilen yere götürüp, yani bugünkü kabrine defnetmişler.Daha geçlerde de halk tarafınca bugünkü türbe yapılmıştır.

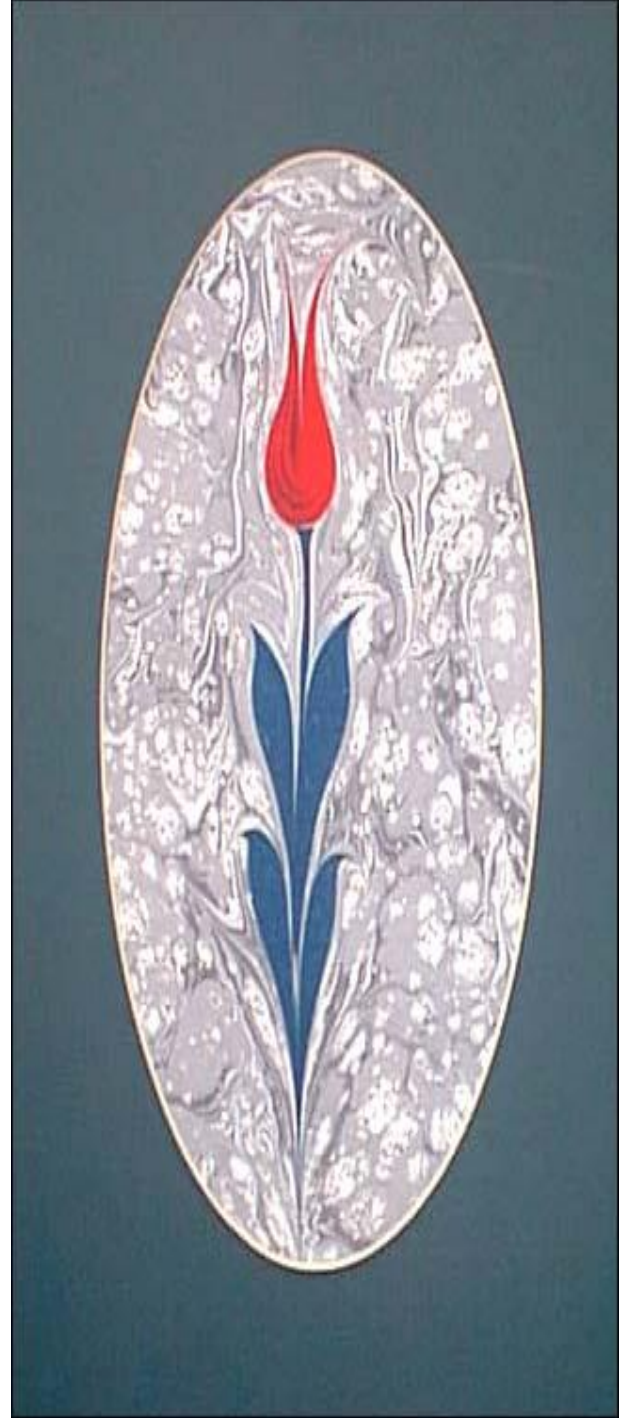
Her yıl Prizren halkı 5 Mayıs burayı ziyaret ederek, türbe etrafındaki mezarlıktaki ailece pilav, yemekler yaparlar. Davul ve zurnaların çalınmasıyla, çocukların salıncaklara binip bugünü kutsal bir gün olarak kutlamaktadırlar³⁵.

3- Gazi Mehmed Paşa Türbesi

Gazi Mehmed Paşa Türbesi Bayraklı Caminin geniş avlusunun kuzeybatı köşesinde asıl olan türbesi bugüne kadar korunmuştur. Türbenin de diğer eserler ve cami gibi 1573-74 yılında inşa edildiğine inanılmaktadır. Bu türbede hiç kimse gömülmemiştir. Halk arasında geçen bir rivayete göre, “Mehmed Paşan’ının bir savaş esnasında şehit düştüğü yerde gömüldüğünden dolayı hayatta iken kendine yaptırdığı bu türbe içinde gömülmemiştir”³⁶.

4- Murad Baba Türbesi

Bugün Yeni Mahalle ve Marangozcular Müessesesi’nin arkasında yer alan ”Murad Baba Türbesi” sadece bir açık kabirden ibarettir ve üstü örtülü değildir. Bu türbeye Prizren halkı “Ayak Baba Türbesi” de derler³⁷.

³⁵ Vırniça, a.g.e, I/161.

³⁶ Vırniça, a.g.e, I/166.

³⁷ Vırniça, a.g.e, I/177.

Ethem bey Camii evlatlarını toplarken...

www.muslumanarnavutluk.com

"Müslüman Arnavutluk'un Haftalık Bülteni Muştı" hiçbir ticari gaye gütmey ve sadece elektronik ortamda yayımlanır. Yayımlanan yazıların müellifleri tarafından saklı tutulan hakları dikkate alınmak kaydıyla yazı ve sair materyal iktibas edilebilir.